

Хелсиншки одбор за људска права у Србији

Водич за образовање без дискриминације

Протокол о превенцији и поступању
у случајевима дискриминације

Београд, Март 2014

Водич за образовање без дискриминације

**Протокол о превенцији и поступању
у случајевима дискриминације**

Издавач:

**Хелсиншки одбор за људска права у Србији
www.helsinki.org.rs**

Водич за образовање без дискриминације

Протокол о превенцији и поступању у случајевима дискриминације

Издавач:

Хелсиншка фондација за људска права у Србији

www.helsinki.org.rs

***

Аутори:

Весна Дасукидис

Ангелина Скареп

Милена Јеротијевић

Јелена Мирков Субић

Ова публикација је настала захваљујући подршци Фондације за отворено друштво, Србија

Садржај

Увод	1
Образовање и дискриминација	5
Протокол о превенцији и поступању у случају дискриминације	17
Значење појмова који се односе на дискриминацију	20
Превенција и интервенција у случају дискриминације	24
Процедура реаговања у случају дискриминације	27
Водич за просветне инспекторе и просветне саветнике у поступку спровођења антидискриминаторних мера	30
Закључци и препоруке	33
Листа питања за праћење примене антидискриминаторних мера и неговања културе различитости у установи	35

УВОД

Пред Вама се налази публикација која је настала као резултат вишегодишњег рада и истраживања Хелсиншког одбора за људска права у области дискриминације у образовању. Пројекат под називом „Подршка институционализацији антидискриминаторског понашања и праксе у образовном систему“ имао је за циљ да идентификује облике дискриминације у образовном систему и утврди механизме реаговања у случају појаве дискриминације. Један од циљева пројекта јесте и пружање подршке просветној инспекцији и просветним саветницима у поступку утврђивања примене антидискриминаторских мера на нивоу установе али и механизма заштите и реаговања у случају појаве неког облика дискриминације у образовању.

У току реализације пројекта, тим Хелсиншког одбора је обишао пет основних школа у Србији и то: "Херој Иван Мукер" и „Олга Милошевић“ из Смедеревске Паланке; „Јован Јовановић Змај“ и „Др Јован Цвијић“ из Смедерева и „Јован Цвијић“ из Костолца. Одабрали смо да посетимо ове школе управо из разлога што велики број ученика који похађа наведене школе спада у категорију „осетљивих група“, а у школама раде и педагошки асистенти, те су нам ове школе биле добар показатељ нивоа примене антидискриминаторних мера.

Током посета, тим одбора је разговарао са запосленима у школи на тему препознавања и реаговања у случају појаве дискриминације користећи се посебним упитником под називом „Листа питања за праћење примене антидискриминаторних мера и неговања културе различитости у установи“. Разговорима су присуствовали како директори школа, тако и наставници, педагози, психолози и педагошки асистенти.

На основу анализе упитника и одговора који су добијени из школа у области решавања случајева дискриминације и реаговања у случајевима дискриминације, уочено је да иако још увек не постоје јасна правила којима се уређују поступци, механизми, средства, обавезе и одговорности за решавање случајева дискриминације, постоје неки позитивни примери подршке коју школе пружају ученицима из осетљивих група.

Школе омогућавају упис ученика мањинских заједница (Рома) и осталих у основну школу са непотпуном документацијом. Помажу при прикупљању документа, сарађују са разним организацијама (ЦСР, Прахис и УНХЦР). За неколико ученика који нису имали ни ЈМБГ обезбедили су здравствену књижицу по датуму рођења.

Ни једна школа не врши притисак са циљем изјашњавање по основу припадности националној мањине, али школе имају претпоставке, дакле не прецизне податке о броју деце ромске националности (на основу места становања, изгледа). За сиромашне ученике се спроводе хуманитарне акције (прикупљање одеће и обуће, школски прибор....), бесплатне ужине (ту постоје и одређени проблеми: нема континуиране и планиране подршке, често се одређеној деци прерасподељује оно што остане након једне поделе ужина што може да буде и основа за дискриминацију).

У једном случају потребу за личним пратиоцима деце, због проблема са финансирањем и ангажовањем стручних особа – школа се сналазе и решава сама са родитељима на нивоу школе /једна мајка је пратилац детета у првом разреду, дете има ИОП са измењеним стандардима.

Педагошки асистент је ангажован једној школи и пружа помоћ и подршку ромској деци, родитељима и наставницима у области наставе и ваннаставних активности, ангажује се у неким случајевима и за децу која имају тешкоће у учењу као члан тима.

Школа сарађује са другим у установама и институцијама и то:

- ✓ Центрима за социјални рад - материјална давања, занемаривање, борба против насиља,
- ✓ Домовима здравља - редовно вакцинисање све деце, предавања за ученике у области хигијене, болести зависности, заштите од заразних болести
- ✓ Локалне самоуправе-финансијка подршка углавном у области инфраструктуре, ограничено за рад интересорних комисија, које редовно раде
- ✓ МУП- школски полицајац, заштита од насиља, предшколске установе.

Сарадња са овим установама је само на нивоу размене података, а план је да се портфолија користе у процесу транзиције.

Када постоји случај непознавање језика на коме се изводи настава подршка деци се организује у току реализације корективне и допунске наставе, посебне активности учења језика се не реализују.

У неким школама се заједнички доносе правила понашања, учествују учитељи, наставници, представници ученика из ђачког парламента (у ђачком парламенту има и ромских ученика), усвајају их наставничко веће и школски одбор, савет родитеља се не помиње. Ученици су упознати са правима деце на часовима одељењске заједнице, грађанског васпитања, у оквиру Дечје недеље, на часовима српског језика (радионице и разговори).

У једној школи се промовисе и негује култура мањинских заједница. Планира се у годишњем плану рада школе (*Недеља ромске културе* по пројекту *Инклузија Рома*, у оквиру Дечје недеље....). Опет у једној другој школи није видљиво у документима, али на инсистирање локалне самоуправе представници ромске деце учествовали су у Дану школе.

Школе немају активне мере које спроводе за заштиту од дискриминације али на сваки знак дискриминације (како га они схватају) реагују. Активности подршке за децу којима званични језик није матерњи своди се на помоћ на часовима и додатно објашњава за време допунске наставе. На допунску наставу иду сви којима је потребно. Школа сматра да се труди да обезбеди да деца из осетљивих група буду укључена у вршњачку групу и ту истичу обезбеђивање бесплатну екскурзију и за сиромашну децу и за Роме. Немају евиденцију колико је ученика из осетљивих група укључено у ваннаставне активности. Укључени су у све спортске активности и музичке секције (јер су Роми надарени за музику!) и у креативне радионице. Правило је да се недељно мења распоред седења у учионици тако да свако седи са сваким. Сви ученици носе униформе како би се елиминисале статусне и све остале разлике.

Школа једној девојчици која због великих здравствених проблема не иде редовно у школу прилагођава начин рада и план рада, иако немају никакво формалну документацију. Не постоји процедура за такве ситуације јер немају верификован облик кућне наставе за ученике на дужем болничком лечењу.

Ученици су на часу одељенске заједнице упознати са појмом, облицима и забраном дискриминације. Обележавају међународни дан толеранције, одржавају час правила поношања у школи и сл. Најчешће се на нивоу школа разговара о предрасудама које се

јављајују међу ученици, наставници и родитељима, свесно или несвесно, и које могу бити основ за дискриминаторно поступање и негативно утицати на развој прихватања различитости.

Када се међу ученицима примете међусобна задиркивања, подсмевања или провоцирања по питању неких личних својстава, разредни старешина и учитељи реагују најчешће по сопственој иницијативи и интуицији, заузимајући негативан став о неприхватљивим понашањима. У остваривању права углавном се реагује у појединачним случајевима, разговором у поступку помирења и налажења решења у односима између ученика. У цео поступак се укључују и родитељи али само на нивоу тих појединачних случајева и углавном кажњавају своју децу ускраћивањем одређених погодности. Приметно је, међутим, да недостају превентивне активности које би школе требале да спроводе у циљу спречавања постојања дискриминације. Представници ромских родитеља су у Савету родитеља једне школе.

Школе не воде евиденцију нити врше анализу у колико случајева су припадници осетљивих група били виновници а у колико случајева жртве насиља, док се води евиденцију о насиљу и злостављању. На нивоу школа формирани су тимови за заштиту деце од насиља који реагују у случајевима насиља и о томе се воде записници, међутим ни у једној школи не постоји тим за заштиту од дискриминације. Васпитно-дисциплински поступци се спроводе за оне ученике који су вршили одређено насиље, а у тим случајевима најчешће се примењује појачан васпитни рад. Осим интернет узнемиравања које је пријављено у неколико случајева, скоро да није било званичне пријаве за дискриминаторно понашање или поступање, тако да није било ни дисциплинских поступака, ни према ученицима а ни према запосленима.

Неке школе, као вид добре праксе имају кутије за анонимно пријављивање дискриминације. У тим школама је било притужби од стране ученика на недолично понашање других ученика или запослених у установи. Притужбе су се углавном односиле на коришћење погрдних имена, надимака, коришћење стереотипа и вређање, исмевање због постигнућа ученика у образовању, подсмевање због физичког изгледа, социјалног порекла, рода, пола или сексуалне оријентације.

У неким школама постоје специјална одељења, али ни у једној не постоји план за посебну образовну подршку ученицима из осетљивих група (нарочито за ромске ученике у циљу наставка школовања у редовном систему). У једној школи се ромска деца и даље уписују у специјална одељења само на основу праћења њихових лоших школских постигнућа а без плана подршке. Имајући у виду да је у једној школи, од укупног броја ученика у специјалном одељењу 80% ромских ученика, можемо рећи да постоје услови за легалну сегрегацију. Остаје и даље питање колико упис у специјална одељења зависи и од образованости и обавештености родитеља о правима везаним за образовање.

Уочено је да у неким школама не постоје уџбеници и дидактичка средства за ученика који су слабовиди или слепи. Такође је уочено да се не препознаје потреба за давањем подршке ученицима којима српски језик није матерњи језик, иако га ученици разумеју. Наставници истичу да је општи успех деце из осетљивих група далеко слабији од општег успеха остале деце, и најчешће је то добар успех.

Стална подршка ученицима и праћење напредовања, нарочито формативно оцењивање није системски заступљено у школи. Зависи од наставника појединца И његове осетљивости за потребе ученика, што је може бити основ за дискриминацију која остаје непримећена.

У програм рада школе се ретко укључују теме које негују вредности националних мањина нити има предвиђених активности које би одговарале специфичностима локалне средине, нити индивидуализације у приступу. Педагошки профил се ради само за ученике који се школују по ИОП-у са измењеним програмом. То значи да и ако има подршке пре ИОП-2, она је спорадична и не евидентирана. Индивидуални образовни план (ИОПЗ) за даровиту децу се не израђује, а даровита деца се у готово свим школама поистовећују да децом која су била на неком од републичких такмичења.

На основу свих осталих резултата добијених путем разговора и анкетирања у ових пет школа, урађена је анализа стања у школама, преглед законских и подзаконских прописа, и урађен је предлог Протокола о превенцији и поступању у случајевима дискриминације. Захваљујући разговору са запосленима утврђена је и „Листа питања за праћење примене антидискриминаторних мера и неговања културе различитости у установи“ као стручна подршка просветним инспекторима, просветним саветницима али и школама приликом праћење примене антидискриминаторних мера на навиоу установе. Сврха коришћења протокола и листе питања је да допринесу планирању превентивних активности у спречавању дискриминације као и то да укажу на могуће интервенције у решавању случајева дискриминације.

Образовање и дискриминација

Устав Републике Србије прописује заштиту од дискриминације сваког физичког лица, те утврђује да су пред уставом и законом сви једнаки. Демократизација нашег друштва огледа се и у уставној регулативи људских и мањинских права (чл. 1. и 21), забране изазивања расне, националне и верске мржње (чл. 22. и 49), као и уређеност права припадника националних мањина одредбама највишег правног акта једне државе (чл. 75. и 76). Одредбе члана 71. Устава Републике Србије прописују једнако право на образовање¹.

Према члану 71. устава из 2006. године, свако има право на образовање. Према уставним одредбама, основно образовање је обавезно за сву децу. Држава сноси трошкове припремног предшколског програма у години пред полазак у школу, као и трошкове основног и средњег образовања.

Осим ове начелне правне гаранције, текст устава садржи и допунска правила која се везују за образовање припадника националних мањина. Тако према члану 75. националне мањине уживају одређена колективна права, између осталог и у одлучивању о појединим питањима везаним за своје образовање. Устав истиче посебну улогу националних савета националних мањина у остваривању права на самоуправу у области образовања.

Међу права чији је циљ очување посебности, члан 79. Устава укључује и право припадника националне мањине на школовање на свом језику, као и право на оснивање приватних образовних установа. Према члану 80, припадници националних мањина могу да оснивају своја просветна удружења.

Најзад, према члану 81. Устава, држава је дужна да у области образовања подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога оних који припадају различитим националним заједницама, као и да предузима ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свима који живе на територији Републике Србије, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет.

Право на образовање у Србији спада у ред основних, уставом гарантованих људских права. Циљ уставне гаранције јесте, са једне стране, да праву на образовање обезбеди највиши могући степен правне гаранције, а са друге, да обавезе законодавца да донесе законе и друге прописе потребне ради обезбеђивања ефикасног вршења и заштите овог права.

У јуну 2013 године, Србија је усвојила Стратегију превенције и заштите од дискриминације која представља „усаглашен систем мера, услова и инструмената јавне политике које Република Србија треба да спроведе ради спречавања односно смањења свих облика и посебних случајева дискриминације, посебно према одређеним лицима

---

¹ Преузето из „Приручник за пружање подршке развоју антидискриминативне културе у образовно–васпитним установама“.

односно групама лица с обзиром на њихово лично својство - осетљиве друштвене групе.² Стратегија превенције и заштите од дискриминације за период од 2013. до 2018. године односи се на спречавање и забрану свих облика, врста и посебних случајева дискриминације. Стратегијом су обухваћена сва лица и групе лица с обзиром на њихово лично својство, а посебно националне мањине и осетљиве друштвене групе које су најчешће изложене дискриминацији.

Стратегија за посебно осетљиве друштвене групе (Роме, жене, децу, особе са инвалидитетом, припаднике ЛГБТ популације), предвиђа одређене мере и активности како би се елиминисао сваки облик дискриминације према њима у одређеним областима. Тако је стратегијом предвиђено да се у области образовања:

1. Ромима обезбеде сви услови за стицање основног образовања, укључујући и квалитетно предшколско образовање; смањи број Рома који напуштају школовање (што је основ за унапређивање њиховог положаја) и подстиче и охрабрује њихово даље образовање (средњошколско, факултетско). Зато је потребно обезбедити, као минимум, завршетак основног образовања, а млади Роми би требали да буду охрабрени да наставе са даљим образовањем, средњошколским, као и факултетским.
2. Укључе садржаји о неприхватљивости свих облика дискриминације жена, укључујући родне стереотипе, у курикулуме за основно и средње школско образовање, и високо образовање. Креирање инклузивне политике у образовном систему за девојке и девојчице, посебно за вишеструко угрожене групе девојака, девојке које напуштају редовни образовни систем због ране удаје или трудноће. Креирање афирмативних мера за смањење полне сегрегације у избору образовних профила.
3. Прати напредак у области инклузивног образовања деце и примену Закона о основама система образовања и васпитања и отклањати негативне и дискриминаторске праксе у образовању, нарочито деце/омладине с обзиром на њихово здравствено стање (нпр. спречити премештање или исписивање детета с обзиром на здравствено стање из образовне институције, посветити примерену пажњу образовању оболелих, спречити психичко и физичко злостављање и др.). Обезбедити да се из школске евиденције изоставе подаци о личности у вези са здравственим стањем који могу бити извор дискриминације. Обезбедити едукацију запослених у образовању о болестима и о лицима чије здравствено стање може бити основ дискриминације. При доношењу/измени прописа о образовању и васпитању предвидети и разрадити посебне одредбе о спречавању дискриминације деце/младих с обзиром на њихово здравствено стање у систему образовања.
4. Обезбедити да се право на образовање може ефективно уживати без дискриминације на основу сексуалне оријентације, претпостављене сексуалне оријентације или родног идентитета. Посебно обезбедити заштиту права деце и младих на образовање у безбедном амбијенту, без насиља, малтретирања, друштвеног искључивања или других облика дискриминаторног или деградирајућег третмана које би било засновано на сексуалној оријентацији или родном идентитету. Кроз образовни систем подићи свест младих да су сви људи равноправни и да су ЛГБТ особе такође укључене у круг равноправних људи. Потребно је промовисање заједничке толеранције и поштовања без обзира на сексуалну оријентацију, претпостављену сексуалну оријентацију или

---

² Стратегија превенције и заштите од дискриминације

родни идентитет. Обезбедити објективне информације у погледу сексуалне оријентације и родног идентитета у школским програмима и уџбеничком материјалу. Подршка и помоћ у настави ЛГБТ ученицима и студентима, као и заштита наставног особља од дискриминације, малтретирања, отпуштања, због стварне или претпостављене сексуалне оријентације и родног идентитета

5. Подстиче наставак обаразовања особа са инвалидитетом у складу са њиховим могућностима. Подржати особе са инвалидитетом при избору образовних профила у циљу њиховог запошљавања и пуне социјалне укључености, ради постизања њихове самосталности, личног развоја и активног живота у свим областима. Осигурати да се у оквиру система образовања обезбеде индивидуализоване мере подршке особама са инвалидитетом ради постизања максималног академског и социјалног развоја у складу са концептом инклузивног друштва, (укључујући неопходно пројектовање буџета на националном и локалном нивоу). Наставити са отклањањем архитектонске, информацијско-комуникацијске и других баријера у васпитно-образовним установама, обезбедити разумна прилагођавања за ученике и студенте са инвалидитетом, осигурати одговарајуће финансијске, техничке и људске ресурсе за ефективну инклузију у образовном систему, укључујући ангажовање квалификованих педагошких асистената. Кроз измену постојећег законског оквира, решити проблеме приступачности уџбеника и других наставних средстава слепим и слабовидним особама, што представља значајну препреку њиховом образовању и додатном усавршавању. Развијати инклузивне програме неформалног образовања (који подразумевају равноправно учешће деце са и без инвалидитета). Обезбедити да избегла и расељена деца са инвалидитетом имају пун и једнак приступ образовном систему односно инклузивном образовању.

Закон о забрани дискриминације донет је 2009 године. Законом се уређује „општа забрана дискриминације, облици и случајеви дискриминације, као и поступци заштите од дискриминације“. Законом је успостављен и независни државни орган, Повереник за заштиту равноправности. Повереник на основу закона има овлашћења да прима и разматра притужбе због повреде одредаба Закона о забрани дискриминације, те да даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима.

Законом о забрани дискриминације, у његовом трећем делу, регулисани су и посебни случајеви. Дискриминација у области образовања и стучног оспособљавања спада у посебан случај дискриминације и регулисан је чл. 19 Закона:

Свако има право на предшколско, основно, средње и високо образовање и стручно оспособљавање под једнаким условима, у складу са законом.

Забрањено је лицу или групи лица на основу њиховог личног својства, отежати или онемогућити упис у васпитно-образовну установу, или искључити их из ових установа, отежати или ускратити могућност праћења наставе и учешћа у другим васпитним, односно образовним активностима, разврставати ученике по личном својству, злостављати их и на други начин неоправдано правити разлику и неједнако поступати према њима.

Забрањена је дискриминација васпитних и образованих установа које обављају делатност у складу са законом и другим прописом, као и лица која користе или су користили услуге ових установа у складу са законом.

Закони којима се регулише област образовања и васпитања су: Закон о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС”, бр. 72/2009, 52/2011 и 55/13), Закон о предшколском васпитању и образовању („Сл. гласник РС”, бр. 18/10), Закон о основном образовању и васпитању („Сл. гласник РС”, бр. 55/13), Закон о средњем образовању и васпитању („Сл. гласник РС”, бр. 55/13), и Закона о високом образовању („Сл. гласник РС”, бр. 76/2005, 97/2008, 44/2010, 93/2012 и 89/2013).

Осим ових законских прописа, у области образовања примењују се и Закон о образовању одраслих („Сл. гласник РС“ бр. 55/13), Закон о ученичком и студентском стандарду („Сл. гласник РС“ бр. 18/10 и 55/13) и Закон о уџбеницима и другим наставним средствима ("Сл. гласник РС ", број 72/09) . Подзаконска регулатива у овој области је такође веома бројна и у њој су садржана правила која у значајној мери обезбеђују право на образовање деце/ученика из осетљивих група, тј деце/ученика ромске националности, деце/ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, као и све остале деце/ученика која из било ког разлога имају потребу за додатном подршком у образовању.

Правилници који ближе уређују поступање установе у смислу пружања додатне подршке деци/ученицима којима је потребна подршка у образовању су: Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику (Службеном гласнику РС", бр. 63/2010), Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање ("Сл. гласник РС", бр. 76/2010), Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање ("Службени гласник РС", бр. 30/2010), Правилник о програму обуке за педагошког асистента ("Сл. гласник РС - просветни гласник", бр. 11/2010), Правилник о стандардима компетенција за професију наставника и њиховог професионалног развоја ("Сл. гласник РС - просветни гласник", бр. 5/2011), Правилник о стандардима компетенција директора установа образовања и васпитања („Сл. гласник РС", бр. 38/2013), Правилник о стандардима квалитета рада установе ("Сл. гласник РС", бр. 7/2011).

Сви ови појединачни закони и правилници, развијени су из Закона о основама система образовања и васпитања, који у најширем смислу регулише остваривање права на квалитетно образовање и заштиту од дискриминације.

Тако је у оквиру поглавља о општим принципима система образовања и васпитања у Закону о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС”, бр. 72/2009, 52/2011 и 55/13), прописано да за сву децу, ученике и одрасле мора да се обезбеди *„једнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етничке, религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета, као и по другим основама“*.

У остваривању принципа, посебна пажња између осталог посвећује се могућности да деца/ученици и одрасли са сметњама у развоју и са инвалидитетом, без обзира на сопствене материјалне услове имају приступ свим нивоима образовања у установама, а лица смештена у установе социјалне заштите, болесна деца, ученици и одрасли остварују

право на образовање за време смештаја у установи и током болничког и кућног лечења; смањењу стопе осипања из система образовања и васпитања, посебно особа из социјално угрожених категорија становништва и неразвијених подручја, особа са сметњама у развоју и инвалидитетом и других особа са специфичним тешкоћама у учењу и подршци њиховом поновном укључењу у систем, остваривању права на образовање, без угрожавања других права детета и других људских права, у складу са принципима инклузивног образовања.

Законом је регулисано да се у први разред основне школе уписује **свако дете** које до почетка школске године има најмање шест и по, а највише седам и по година. Школа је **дужна** да упише свако дете са подручја школе. Деца из осетљивих друштвених група могу се уписивати у школу, без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације. Испитивање детета врши се тек након уписа у школу и то на матерњем језику детета. Ако не постоји могућност да се испитивање детета врши на матерњем језику, школа ангажује преводиоца на предлог националног савета националне мањине. Испитивање деце са моторичким и чулним сметњама врши се уз примену облика испитивања на које дете може оптимално да одговори.

У поступку испитивања детета уписаног у школу, школа може да утврди потребу за доношењем индивидуалног образовног плана или додатном подршком за образовање. Ако додатна подршка захтева финансијска средства, школа прибавља мишљење интересорне комисије и упућује захтев оснивачу како би се обезбедила средства.

Детету се може одложити упис у школу за годину дана ако се процени да је то у најбољем интересу детета и то на основу мишљења интересорне комисије, које садржи **доказе о потреби** одлагања и **предлог мера додатне** образовне, здравствене или социјалне подршке детету у периоду до поласка у школу.

Деца са сметњама у развоју могу да се упишу у школу за образовање ученика са сметњама у развоју на основу мишљења интересорне комисије за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке ученику и уз сагласност родитеља.

Закон омогућава да дете које је старије од седам и по година и које због болести или других разлога није уписано у први разред може да се упише у први или одговарајући разред уз претходну проверу знања.

За дете и ученика коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека и доноси индивидуални образовни план. Индивидуални образовни план (ИОП) је посебан документ којим се планира додатна подршка у образовању и васпитању за одређено дете и ученика, у складу са његовим способностима и могућностима. Циљ ИОП-а је оптимални развој детета и ученика, укључивање у вршњачки колектив и остваривање општих и посебних исхода образовања и васпитања, односно задовољавања образовно-васпитних потреба детета и ученика. ИОП се израђује према образовно-васпитним потребама детета и ученика и може да буде заснован на: прилагођавању начина рада, као и услова у којима се изводи образовно-васпитни рад (ИОП1); прилагођавању и измени садржаја образовно-васпитног рада, исхода и стандарда постигнућа (ИОП2); обogaћивању и проширивању садржаја образовно-васпитног рада за дете и ученика са изузетним

способностима (ИОПЗ). За ученика који образовање стиче остваривањем ИОП-а 2, осим наставног програма, може да се измени и наставни план, уз мишљење интерресорне комисије за процену потреба за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком детету и ученику. Ученик коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању оцењује се на основу остварености циљева и стандарда постигнућа у току савладавања индивидуалног образовног плана.

Педагошки асистент пружа помоћ наставницима, васпитачима и стручним сарадницима ради пружања подршке укључивању и напредовању деце и ученика у образовању, а у складу са њиховим потребама. У свом раду остварује сарадњу са родитељима, односно старатељима, а заједно са директором сарађује и са надлежним установама, организацијама, удружењима и јединицом локалне самоуправе.

Ради пружања помоћи детету, односно ученику са сметњама у развоју, образовно васпитном раду може да присуствује пратилац детета, односно ученик.

Андрагошки асистент пружа подршку одраслима за укључивање у систем образовања и помоћ у отклањању тешкоћа у току образовања, у остваривању индивидуализованог програма, додатној и допунској настави; помоћ наставницима и стручним сарадницима у остваривању програма образовања; сарађује са социјалним партнерима у јединици локалне самоуправе ради остваривања права одраслих, а посебно из осетљивих друштвених и посебних циљних група за укључивање у образовни процес и стицање образовања.

Иако је прописано да се у школи образовно-васпитни рад остварује на српском језику, за припаднике националне мањине образовно-васпитни рад остварује се и на језику и писму националне мањине, односно двојезично, ако се приликом уписа у први разред за то определи најмање 15 ученика уз сагласност министарства надлежног за послове образовања у складу са законом.

Ученик полаже испит у складу са његовим моторичким и чулним могућностима, односно условима које захтева одређена врста инвалидитета, а може да буде ослобођен полагања дела испита из предмета или садржаја за које су му током образовања прилагођавани стандарди постигнућа

Прилагођавање завршног испита за децу/ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, зависно од врсте потребне додатне подршке, врши се према индивидуалном образовном плану. Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом полаже завршни испит у складу са његовим моторичким и чулним могућностима, односно условима које захтева одређена врста инвалидитета.

Школа прилагођавање испите на основу којих се завршава одређени ниво, односно врста образовања. Ученик средње школе са сметњама у развоју и инвалидитетом, специфичним тешкоћама у учењу или језичким и социјалним баријерама полаже општу матуру; стручну, односно уметничку матуру, завршни испит (завршеног двогодишњег образовања за рад, испит стручне оспособљености - полаже испит за обуку) у условима који обезбеђују превазилажење физичких и комуникацијских препрека, а може да буде ослобођен полагања дела матурског испита из предмета за које су му током образовања прилагођавани стандарди постигнућа, или да тај део полаже у складу са индивидуалним

образовним планом, о чему одлуку доносе тим за инклузивно образовање и тим за пружање додатне подршке ученицима.

У ЗОСОВ-у посебно се обраћа пажња на забрану дискриминације у образовању.

Према члану 44. Закона о основама система образовања и васпитања забрањена је свака дискриминација ученика у васпитно-образовном процесу по било ком основу. Члан 44, став 1 Закона забрањује дискриминацију на следећи начин: „У установи су забрањене активности којима се угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица, по основу: расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, физичких и психичких својстава, сметњи у развоју и инвалидитета, здравственог стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења и подстицање или неспречавање таквих активности, као и по другим основима утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације“. Дискриминација је дефинисана као „непосредно или посредно, на отворен или прикривен начин, искључивање или ограничавање права и слобода, неједнако поступање или пропуштање чињења, односно неоправдано прављење разлика повлађивањем или давањем првенства“.

Са друге стране, позитивна дискриминација, односно афирмативна акција се не сматра дискриминацијом, а под њом се подразумевају посебне мере уведене ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неједнаком положају.

У делу о правима, обавезама и одговорностима детета и ученика, (чланом 103. Закона) прописано је и право детета на заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања. Установа, односно сви запослени дужни су да обезбеде остваривање права детета/ученика а пријаву у случају повреде и кршења права детета/ученика или непримереног понашања запослених према детету/ученику се подноси директору установе. Директор је у обавези да пријаву размотри и да, уз консултацију са дететом/учеником, родитељем, односно старатељем детета/ученика и запосленим одлучи о њој и предузме одговарајуће мере, и то у року од 15 дана од дана пријема пријаве.

Са дететом/учеником који врши повреду правила понашања, **односно који својим понашањем угрожава друге у остваривању њихових права**, школа је дужна да, уз учешће родитеља, односно старатеља детета/ученика, **појача васпитни рад активностима**: у оквиру одељенске заједнице, стручним радом одељењског старешине, педагога, психолога, посебних тимова, а када је то неопходно да сарађује са одговарајућим установама социјалне, односно здравствене заштите на промени понашања ученика.

Уколико је дете/ученик извршио повреду забране дискриминације (чл. 44. ЗОСОВ) директор против њега покреће васпитно-дисциплински поступак, најкасније у року од 30 дана, утврђује све чињенице које су од значаја и доноси решење. За учињену повреду забране из чл. 44. предвиђене су васпитно-дисциплинска мере: укор директора или укор наставничког већа, премештај ученика од петог до осмог разреда у другу основну школу на основу одлуке наставничког већа, уз сагласност родитеља, односно старатеља и школе у коју прелази и за ученика средње школе - искључење ученика из школе, односно школе са домом.

Запослени се привремено удаљава са рада због учињене повреде забране из чл. 44. Директор установе покреће и води дисциплински поступак, доноси одлуку и изриче меру у дисциплинском поступку против запосленог. Дисциплински поступак покреће се писменим закључком на који приговор није допуштен, а који садржи податке о запосленом, опис повреде забране, односно радне обавезе, време, место и начин извршења и доказе који указују на извршење повреде. Покретање дисциплинског поступка застарева у року од две године од дана када је учињена повреда забране из чл. 44. Запосленом који изврши повреду забране, прописане чл. 44. закона, престаје радни однос када одлука директора о утврђеној повреди забране постане коначна и одузима се лиценца.

Иако законски прописи гарантују заштиту од дискриминације деце и ученика, у пракси се још увек срећу случајеви неједнаког поступања према одређеним друштвеним групама. Најчешће се среће сегрегација, као посебан вид дискриминације када су у питању деца ромске националности. Деца ромске националности још увек нису у равноправном положају са осталом децу у образовно-васпитном процесу. Дешава се и даље да се издвајају од остале деце у посебна одељења или да се усмеравају у школе или у одељења за образовање деце са сметњама у развоју.

Потребно је учинити посебан напор да се породицама деце ромске националне мањине пружи подршка при укључивању деце у образовни систем, редовном похађању, напредовању и завршавању школовања. Желимо да нагласимо да у оквиру већ поменутих маргинализованих група, у посебно тешком положају налазе се деца интерно расељених породица са Косова.

Да би се обезбедила пуна социјална инклузија поменутих маргинализованих група, неопходно је отклонити отворене или прикривене предрасуде које постоје у васпитно-образовним институцијама, а које воде дискриминацији, предрасуде које постоје у локалној заједници, језичке баријаре и велико сиромаштво у коме ова лица живе, као и изложености бројним хроничним обољењима.

Први корак који треба учинити у циљу дугорочног решавања овог низа проблема, јесте пружање непосредне и континуиране, додатне, образовне подршке овој деци, у циљу остваривања квалитетног образовања за њих.

Стварање услова за спровођење мера антидискриминације на нивоу школе

Закон о основама система образовања и васпитања у чл. 47 прописује да установа доношењем статута, ближе уређује поступање својих органа ради обезбеђивања остваривања права детета и ученика, заштите и безбедности деце, ученика и запослених и мера за спречавање повреда забрана утврђених законом. На основу овог члана закона формиран су и тимови за заштиту од насиља на нивоу школа.

Установа је обавезна да ускладу са чланом 43. Закона, донесе *Правила понашања* у циљу неговања односа међусобног разумевања и уважавања личности деце, ученика, запослених и родитеља и којима ће запослени својим радом и укупним понашањем доприносити развијању позитивне атмосфере у установи. Правилима понашања, њиховим дефинисањем и поступањем у складу са њима доприноси се стварању средине и атмосфере која, на један индиректан начин штити од дискриминације.

Имајући у виду да у складу са чл. 66 Закона директор образује тим за остваривање одређеног задатка, програма или пројекта, препоручује се да у циљу спровођења антидискриминацијских мера, директор формира тим за заштиту од дискриминације на

нивоу установе. Тим могу да чине представници запослених, родитеља, јединице локалне самоуправе, односно стручњака за поједина питања „и други стручни активни и тимови, у складу са статутом“³. Начин поступања и специфичности тима за заштиту од дискриминације, установа прописује статутом и пословником о раду тима.

Установа годишњим планом рада утврђује план активности, носиоце и временску динамику тима за заштиту од дискриминације.

Школа би требало да у оквиру школског програма, кроз начине остваривања принципа, циљева и исхода образовања и стандарда постигнућа, разради начин остваривања додатне подршке у образовању и васпитању за ученике са сметњама у развоју, инвалидитетом, болесних ученика, ученика којима српски није матерњи и слично, те како установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека.

Неопходно је да у оквиру процедуре избора уџбеника установа узме у обзир специфичне потребе појединих ученика, и да предузме активности ради обезбеђивања уџбеника у складу са његовим потребама, способностима и могућностима.

Одговорност запослених у вези са дискриминацијом

Задатак наставника јесте да својим компетенцијама осигура постизање циљева образовања и васпитања и стандарда постигнућа, уважавајући принципе образовања, предзнања, потребе, интересовања и посебне могућности. Задатак васпитача у предшколској установи јесте да својим компетенцијама осигура уважавање принципа образовања, остваривање циљева васпитања и образовања и унапређивање образовно-васпитног рада.

Запослени може да одговара, између осталог и за повреду забране прописане законом тј. забрану дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања. Поводом повреда покреће се дисциплински поступак, а уколико су повређени члан 44. и 45 запослени се и удаваља са посла до окончања дисциплинског поступка. Директор покреће дисциплински поступак, води и изриче меру у дисциплинском поступку. Уколико је утврђено да је запослени починио повреду из члана 44. 45. изриче му се мера престанка радног односа и одузима му се лиценца.

Уколико има сазнања, запослени у установи дужан је да пријави директору, односно органу управљања кршење права детета и ученика.

Запослени се привремено удаваља са рада због учињене повреде забране из чл. 44. до 46. овог закона и теже повреде радне обавезе из члана 141. тач. 1) до 5) и тач. 10) и 16) овог закона до окончања дисциплинског поступка.

Ако директор не удаљи запосленог, орган управљања дужан је да донесе одлуку о удаљењу.

Покретање дисциплинског поступка за повреду забране и теже повреде застарева протеком једне године од дана учињене повреде.

Вођење дисциплинског поступка за лакше повреде радне обавезе застарева протеком једне године, а за повреде забране и теже - две године од покретања дисциплинског поступка.

---

³ Чл 66 Закона о основама система образовања и васпитања

Застарелост не тече ако дисциплински поступак не може да се покрене или води због одсуства запосленог или других оправданих разлога.

Орган управљања разрешава директора установе ако је утврђено да директор не предузима или неблаговремено предузима одговарајуће мере у случајевима повреда забрана из чл. 44. Закона.

Одговорност ученика у вези са дискриминацијом

Ученик је дужан да се током школовања придржава одређених правила, а уколико их прекрши могу му се изрећи мере прописане законом. Закон разликује лакше повреде, теже повреде и повреде из члана 44. и 45. Закона, тј. кршење одредби којим је забрањена дискриминација, насиље, злостављање и занемаривање.

За теже повреде обавеза ученика и за повреде забране из чл. 44. и 45. ЗОСОВ-а, школа мора водити васпитно-дисциплински поступак о ком мора бити обавештен родитељ, односно старатељ ученика.

У васпитно-дисциплинском поступку дете/ученик, уз присуство родитеља, односно старатеља, као и сви остали учесници и сведоци морају бити саслушани и могу дати писмену изјаву.

Васпитно-дисциплински поступак покрене директор најкасније у року од 30 дана за учињене теже повреде обавеза детета/ученика или учињене повреде забране из чл. 44. и 45. Закона и окончава се решењем. Пре доношења решења морају се утврдити све чињенице које су од значаја за доношење решења.

Чланом 115. ЗОСОВ-а прописано је које је мере могуће изрећи ученику уколико је повредио члан 44. и 45, те је прописано да се за учињену повреду изриче једна од васпитно-дисциплинска мера:

(1) укор директора или укор наставничког већа,

(2) премештај детета/ученика од петог до осмог разреда у другу основну школу на основу одлуке наставничког већа, уз сагласност родитеља, односно старатеља и школе у коју прелази,

(3) за дете/ученика средње школе - искључење детета/ученика из школе, односно школе са домом.

Пре него што изрекне меру, школа мора да предузме активности из члана 113, што подразумева да уз учешће родитеља, односно старатеља детета/ученика, појача васпитни рад активностима: у оквиру одељенске заједнице, стручним радом одељењског старешине, педагога, психолога, посебних тимова, а када је то неопходно да сарађује са одговарајућим установама социјалне, односно здравствене заштите на промени понашања ученика. Кад предузете активности доведу до позитивне промене понашања ученика, обуставиће се поступак, осим ако је учињеном повредом забране из чл. 44. и 45. озбиљно угрожен интегритет другог лица.

Кад малолетан ученик изврши повреду обавезе, односно забране из чл. 44. и 45. ЗОСОВ-а, школа одмах обавештава родитеља, односно старатеља и укључује га у одговарајући поступак.

Наставничко веће доноси одлуку о васпитно-дисциплинској мери искључења ученика из средње школе, а директор решење о искључењу ученика из школе.

Ученик, његов родитељ, односно старатељ има право да поднесе жалбу школском одбору на изречену васпитно-дисциплинску меру за извршену тежу повреду обавезе ученика или за повреду забране из чл. 44. и 45. закона, у року од три дана од дана достављања решења о утврђеној одговорности и изреченој мери.

Школски одбор решава по жалби у року од 15 дана од дана достављања. Жалба одлаже извршење решења директора.

Против другостепеног решења о изреченој мери искључења ученика из средње школе или школе са домом, ученик, његов родитељ, односно старатељ има право на судску заштиту у управном спору.

Послови инспекцијског надзора

Међу пословима просветног инспектора који су прописани чланом 147. ЗОСОВ-а, предвиђено је да се „инспекцијским надзором испитује спровођење овог и посебног закона и прописа донетих на основу њих, непосредним увидом у рад установе и зависно од резултата надзора, изричу мере и контролише њихово извршење”. Контролу рада установе просветни инспектор врши и у погледу обезбеђивања заштите детета и ученика и запослених од дискриминације, насиља, злостављања, занемаривања и страначког организовања и деловања у установи.

Овлашћења просветног инспектора и начин рада

Инспекцијски надзор се обавља као редован, ванредни и контролни надзор. Редован надзор установе обавља се најмање једанпут годишње.

Ванредни надзор установе обавља се по представкама органа, привредних друштава, установа и других организација, родитеља, односно старатеља детета и ученика или грађана, као и на основу непосредног сазнања просветног инспектора. Уколико је представка анонимна или је добијена електронском поштом поступање просветног инспектора зависи од његове процене.

Након извршеног инспекцијског надзора инспектор може да записником наложи отклањање неправилности и недостатака у одређеном року, а уколико се прописана мера не спроведе доноси се решење којим се наређује извршење мере. Такође, може да забрани решењем спровођење радњи у установи које су супротне закону. Уједно може да подноси пријаву надлежном органу за учињено кривично дело или привредни преступ, захтев за покретање прекршајног поступка, односно повреду забране из чл. 44. до 46. Закона о основама система образовања и васпитања.

Послове инспекцијског надзора над спровођењем Закона о образовању и „других закона и прописа донетих на основу њих“ врши просветни инспектор (члан 147 ЗОСОВ-а) који, између осталог, контролише „обезбеђивање заштите детета и ученика и запослених

од дискриминације, насиља, злостављања, занемаривања и страначког деловања у установи“. Инспекцијски надзор је редован, ванредан и контролан (по разним основама).

Овлашћења просветних инспектора су у распону од налагања записником отклањање утврђених неправилности и недостатака у одређеном року, преко наређивања извршавања прописане мере која је наложена записником, а није извршена; доношења решења којима се забрањују одређене радње до подношења пријаве надлежном органу за учињено кривично дело или привредни преступ, захтев за покретање прекршајног поступка, односно повреду забране из чл. 44. до 46. овог закона. Уколико је потребно, просветни инспектор обавештава други орган за предузимање мера за које је тај орган надлежан. Ако ова овлашћења сагледамо у односу на забрану дискриминације, просветни инспектор може да реагује на сваку праксу која јасно подстиче или омогућава дискриминацију, односно да забрани активности и поступке којима се угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица.

У том контексту значајна је и улога просветних саветника – који у оквиру школских управа остварују непосредан увид у рад установе, односно дома ученика, наставника, васпитача, стручног сарадника и директора и пружају стручну помоћ установи „у обезбеђивању заштите деце, ученика и запослених од дискриминације, насиља, злостављања...“ са једне, односно предлажу надлежнима „неопходне мере за отклањање неправилности“, са друге стране.

Коначно, али не и најмање важно, и просветни инспектори и просветни саветници су законски обавезни да се стално стручно усавршавају. Програм и облике усавршавања просветних инспектора, уверења о савладаном програму, итд. прописује надлежни министар.

**Протокол о превенцији и поступању у случајевима
дискриминације**

Увод

Протокол је намењен свим учесницима образовног процеса у циљу превенције и поступања у случајевима дискриминације, као и унапређивању рада на развијању и неговању културе антидискриминаторног понашања у установи.

Када се имају у виду деца/ученици као учесници образовног система, треба имати на уму да је за њих процес образовања и васпитања дуготрајан јер оптимално траје двадесет година. Друго што треба имати на уму јесте да је образовни процеса везан за најрањивији период живота појединца и да неповољни догађаји и искустава у том периоду остављају дуготрајне и интензивне последице на раст и развој појединца, као и на успешност његовог каснијег укључивања у живот заједнице.

Посебно је важно препознати и спречити дискриминацију, јер изложеност дискриминацији у току развоја особе директно утиче на стварње негативне слике о сопственој вредности, тј. колико смо као људско биће вредни и одражава се на развој ниског самопоштовања и самопоуздања.

У складу са Конвенцијом о правима детета, држава је дужна да заштити децу од дискриминације у образовању и то:

1. спречавањем ускраћивања права на образовање
2. стварањем услова за квалитетно образовање (препознају се и уважавају се образовне потребе детета)
3. предузимање мера за спречавање раног напуштања образовања
4. спречавањем било ког облика изолације током образовног процеса од стране одраслих
5. спречавањем било ког облика изолације током образовног процеса од стране вршњака

Због свега тога образовне установе треба да негују културу толеранције и међусобног уважавања и опхођења и не смеју да толеришу климу која подстиче дискриминацију и употребу неприхватљивог језика комуницирања, понашања или симбола за које се подразумева да шире подсмех, мржњу, презир или предрасуде на основу расе, боје коже, националног порекла, година живота, вероисповести, културе, брачног стања, пола или инвалидитета, а који могу бити извор настанка дискриминације.

Значење појмова који се односе на дискриминацију

Стереотипи се дефинишу као: уопштене, упрошћене и круте представе о особинама припадника неке групе које се преносе и примењују на сваког појединца из групе. То су неоправдане генерализације, етикете које се заснивају на непотпуном закључивању и недовољном искуству (тако да садрже само део истине) и имају функцију сналажења, оријентисања у животу и основа су за комуникацију (непотпуну и ограничену).

Предрасуде се дефинишу као специфичне врсте ставова, као релативно трајан и субјективан, лични (позитиван или негативан) однос према објектима, групама, народима, националним мањинама, појединцима и институцијама који: није заснован на чињеницама и логичким аргументима; отпоран је на промене; укључује јак емотивни однос.

Дискриминација – дискриминаторско поступање је свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особинама, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.

Дискриминација = "предрасуда у акцији"

Дискриминација може бити:

- Индивидуална - испољава се кроз лично деловање појединца (нпр. учитељица која неједнако третира ромску и неромску децу)
- Институционална - понашања која произилазе из друштвених, економских и политичких институција и подржана су од стране тих институција (када се дозвољава или се не спречава формирају установа намењене само особама са одређеним личним својствима, нпр одељења само са ромском децом)
- Свесна дискриминација - понашање које је засновано на предрасудама о одређеним групама (нпр. због предрасуде о личној хигијени ромске деце забрањено им је купање на градском базену)
- Несвесна дискриминација - дискриминаторско понашање којег често нисмо свесни а које се оправдава најбољим намерама (нпр. формира се одељење за ромску децу са оправдањем да се они међусобно познају и боље споразумевају)

Инклузивно образовање – промовише једнако право и доступност квалитетном образовању и васпитању без дискриминације и издвајања, по основу пола, социјалне, културне, етничке, религијске или друге припадности, месту боравка односу

пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоћа и сметња у развоју и инвалидитета, као и под другим основама.

Интеркултурално образовање тежи да промовише и развије боље разумевање култура у модерном друштву, способност комуникације између људи који припадају различитим културама, флексибилнији став према културним различитостима у друштву, већу спремност људи да се активно укључе у социјалну интеракцију са људима другог културног порекла, као и препознавање основних одлика људске природе као нечега што им је заједничко.

Мере афирмативне акције – подразумевају низ мера чији је циљ оснаживање рањивих и у друштвени живот недовољно укључених група, ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица, која се налазе у неједнаком положају.

Осетљиве групе – групе којима је за једнаке могућности учешћа у животу заједнице потребна посебна друштвена подршка. У ову групу спадају деца која имају сметње у а) развоју и инвалидитет; б) живе у социјално - економски нестимулативној средини; ц) имају специфичних тешкоћа у учењу.

ПРАВА И ОБАВЕЗЕ

Образовне установе

- Установа треба да осигура оптималне услове за сигурно и несметано одвијање образовног процеса без дискриминације
- Установа треба да његује културу толеранције и међусобног уважавања и опхођења. Установа неће толерисати климу која подстиче дискриминацију и употребу неприхватљивог језика комуницирања, понашања или симбола за које се подразумева да шире мржњу, презир или предрасуде на основу расе, боје коже, националног порекла, година живота, вероисповести, културе, брачног стања, пола или инвалидитета, а који могу бити извор настанка дискриминације.

Права и обавезе деце/ученика

- Деца/ученици имају право на квалитетно образовање, у оквиру ресурса понуђених у установи, које треба да користе сва деца/ученици тако да задовољавају индивидуалне потребе, имају право да се образују и боре за сигурној средини.
- Деца/ученици имају обавезу да учествују у активностима установе и поштују права друге деце/ученика и одраслих.

Права и обавезе запослених

- Наставник/васпитач има право на поштовање и помоћ свих сарадника, управе школе, ученика и родитеља/старатеља деце/ученика
- Наставник/васпитач има одговорност да обавља образовно-васпитни рад прописан законом, на начин који одговара способностима деце/ученика и поштује личност и достојанство деце/ученика и одраслих.

Права и обавезе родитеља/старатеља

- Родитељи/старатељи имају право на учествовање у планирању и спровођењу свих процедура које су саставни део Протокола о поступању у случају дискриминације у установама
- Родитељи/старатељи имају обавезу да код свог детета развијају осећај одговорности, поштовања себе и других и развој личних потреба за образовањем и избором занимања

Права и обавезе директора

- Директор има право да очекује и захтева од свих учесника образовно-васпитног процеса да поштују правила Протокола о превенцији и поступању и случајевима дискриминације.
- Директор има обавезу да обезбеди услове за стварање и одржавање позитивне климе у школи, у којој ће се поштовати права свих учесника и запослених у образовно-васпитном процесу.

ПРЕВЕНЦИЈА И ИНТЕРВЕНЦИЈА У СЛУЧАЈУ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Превентивне активности

На дискриминаторно понашање и поступање може се деловати превентивно и интервентно.

Превентивне активности установа креира у складу са анализом стања и увидом у присутност дискриминације у својој средини; учесталости дискриминаторних ситуација и броја пријава; заступљености различитих облика и видова дискриминације.

Превентивне активности чини низ мера које спроводе учесници васпитно-образовног процеса, а доприносе да се у образовној установи развија толеранција различитости, култура уважавања и забрана дискриминације.

У оквиру превентивних активности потребно је да установа створити услове за заштиту од дискриминације.

У поступку стварања услова за спровођење мера антидискриминације, установа је дужна да:

- Упозна запослене, децу/ученике и родитеље са појмом дискриминације, видовима дискриминаторног понашања и поступања и мерама којима се спречава или санкционише дискриминације (чл. 63. Закона);
- Статутом ближе уреди поступање органа установе ради обезбеђивања заштите деце/ученика и запослених од дискриминације (чл. 47. Закона) и одреди улоге, задатке и одговорности у установи;
- Формира тим за заштиту од дискриминације или да неком од постојећих тимова прошири надлежност у смеру спровођења антидискриминаторних мера (чл. 66. Закона);
- Усклади постојећа подзаконска акта установе у циљу заступања културе толеранције, међусобног уважавања и опхођења и забране понашања која толеришу и подстичу дискриминацију, употребу неприхватљивог језика комуницирања, понашања или симбола за које се подразумева да шире подсмех, мржњу, предрасуде....
- У оквиру правила понашања потребно је дефинисати правила која доприносе стварању пријатне и безбедне средине и атмосфере прихватања различитости, која на директан и индиректан начин штите од дискриминације (чл. 43. Закона);
- У оквиру школског програма, кроз начине остваривања принципа, циљева и исхода образовања и стандарда постигнућа, разради начин остваривања додатне подршке у образовању и васпитању за децу/ученике са сметњама у развоју, инвалидитетом, болесних ученика, ученика којима српски није матерњи и сл. и како установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека (чл. 76. Закона);

- Да сачини план активности тима за заштиту од дискриминације као део годишњег плана рада установе
- У савет родитеља пропорционално укључи представнике националних мањина, односно етничких група и представника родитеља деце са сметњама у развоју и инвалидитетом (чл. 58. Закона)
- Дефинише активности, поступке и ситуације којима се угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица; пружања стручне помоћи и предлагање начина решавања појединих случајева и насталих проблема
- Развија и негује богатство различитости и културе понашања у оквиру васпитно-образовних активности;
- Укључи децу/ученике, запослене и родитеље у активности које промовишу уважавање различитости;
- Дефинише обавезе, одговорности, поступке и процедуре у ситуацијама сумње на дискриминацију и постојања дискриминације;
- Организује разговоре, трибине, представе и сл. о развијању културе толеранције, међусобног уважавања и опхођења и заштити деце/ученика и других од дискриминације.

Интервентне активности

Интервентне активности чине низ планираних мера које предузимају учесници васпитно-образовног процеса у случају дискриминације деце/ученика, родитеља ученика и запослених у образовној установи.

Када говоримо о интервенцији, важно је узети у обзир да дискриминација има различите облике и видове испољавања, као и различит инезитет и трајање. Дискриминација може бити лако уочљива а може бити и скривена, може бити индивидуална или институционална, свесна или несвесна. У односу на наведено, свакако да се и поступци у интервенцији прилагођавају. На пример, једно је када утврдимо да се дете/ученик без оправданог разлога већ више година налази у специјалном одељењу, без адекватне образовне подршке и покренемо процедуру и припреме за враћање у редован систем, а друго је када утврдимо да је неко дете/ученик изложено подсмеху, вређању или се по било ком основу издваја.

У случају да приметите дискриминацију или назнаке дискриминаторног понашања међу децом/ученицима или у односу на дете/ученика:

- **Сви запослени у школи су дужни:**
  - да не толеришу неприхватљиво комуницирање, понашања или симболе за које се подразумева да шире подсмех, мржњу, предрасуде и сл, те да адекватно реагују;
  - да пруже помоћ и подршку детету/ученику који је доживео дискриминацију;
  - да обавесте о догађају одговорно лице - разредног старешину, стручног сарадника и директора школе.

- **Директор** заједно са Тимом за заштиту од дискриминације утврђује испољавање дискриминације на основу анализе релевантних чињеница и одлучује о даљим корацима.

- **Тим за заштиту од дискриминације** има задатак да:
  - утврди чињенице да ли је недвосмислено дошло до дискриминације или само постоји сумња на њу;
  - утврди на који начин се дискриминације испољава, где, и у којим ситуацијама се дешава
  - утврди ко су учесници/актери дискриминације
  - утврди који је интензитет и вид испољавања дискриминације.
  - уради анализу облика дискриминације и утврди мера за решавање проблема и елиминисање дискриминације;
  - достави све податке и предлог директору.

- **Ако је дискриминација испољена у односу дете-дете, потребно је да се:**
  - пружи адекватна подршка деци/ученицима које трпи дискриминацију;
  - обави педагошки рад са децом/ученицима који су вршили дискриминацију;
  - ради на оснаживању деце/ученика на конструктивно реаговање у ситуацијама када су сведоци дискриминаторног понашања;
  - укључе родитеље у заједничке разговоре са децом и осталим учесницима образовања;

- **Ако је дискриминација испољена у односу одрасли-дете, потребно је да се:**
  - пружи адекватна подршка деци/ученицима која трпе дискриминацију;
  - хитно покрене дисциплински поступак против запосленог;
  - ради на оснаживању деце/ученика на конструктивно реаговање у случајевима када су сведоци дискриминаторног понашања;
  - сарађује и са релевантним службама које могу помоћи у решавању проблема.

ПРОЦЕДУРА РЕАГОВАЊА У СЛУЧАЈУ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Када се открије или пријави дискриминација над дететом/учеником

- **Сазнање и откривање** дискриминације је први корак у заштити деце/ученика од дискриминације.
- **Прекидање, заустављање** - Одмах предузети мере да се заустави и прекине дискриминаторно поступање према детету/ученику, а у случају потребе затражити помоћ других радника васпитно-образовне установе или по потреби позвати родитеље или надлежну институцију.
- По пријави о дискриминацији што хитније **пружити помоћ и подршку детету/ученику** који доживљава или је раније био изложен дискриминацији, затим обавити разговор с дететом/учеником које је жртва дискриминације поступајући посебно пажљиво, поштујући дететово достојанство и пружајући му подршку.
- **Родитеље, старатеље детета** које је жртва дискриминације обавестити о ситуацији у којој се дете/ученик налази и о могућим облицима саветодавне и стручне помоћи детету/ученику у образовно-васпитној установи и изван ње, а с циљем подршке и оснаживања детета/ученика у превазилажењу трауматског доживљаја.
- **Консултације - прикупити информације о дискриминацији** и утврдити све околности везане уз облик, интензитет, тежину и временско трајање поступања које се односи на дискриминацију. Консултације су важне да би се избегла конфузија и спречиле неусаглашене акције, које могу водити поновном проживљавању искуства жртве.
- **Израдити детаљан, објективан опис** дискриминације, без процена и тумачења, водећи рачуна о приватности детета/ученика и других учесника у дискриминацији:
  - ✓ донети одлуку о начину реаговања и праћења
  - ✓ проценити ниво ризика
  - ✓ направити план заштите
- Уколико је дискриминација настала у односу **одраслог према детету** или ученицима, директор установе покреће и води дисциплински поступак, доноси одлуку и изриче меру у дисциплинском поступку против запосленог.
- **Смиривање ситуације** - Уколико се ради о посебно тешком облику, интензитету или дужем временском трајању дискриминаторског поступања које може изазвати негативне последице и код друге деце, која су била присутна, потребно је саветовати се **са надлежном стручном службом** ради помоћи деци и сведоцима дискриминације.
- **Што хитније започети педагошки рад с дететом које је дискриминаторски поступило**; указати детету на неприхватљивост и штетност таквог понашања, одговарајућим поступцима подстаћи промену таквог понашања. Предузети све

мере за помирење и стварање толерантног, пријатељског понашања у образовно-васпитној установи;

- О предузетим активностима, разговорима, изјавама, својим запажањима направити **службене забелешке, као и водити одговарајуће евиденције** заштићених података које ће доставити на захтев другим надлежним телима;
- У случају да дискриминацију чини родитељ или нека друга одрасла особа изван школе, школа је дужна да о томе обавести друге надлежне институције, а да детету/ученику, односно жртви дискриминације пружи адекватну подршку на превазилажењу трауматског доживљаја.

Евиденција случајева дискриминације у школама

Да би се осигурала ефикасност процеса поступања у случајевима дискриминације у систему образовања и васпитања, потребно је да се на нивоу установе обезбеди вођење посебне евиденције о присутности дискриминације у својој средини; учесталости дискриминаторних ситуација и броја пријава; заступљености различитих облика и видова дискриминације.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Министарство просвете, науке и технолошког развоја непосредним увидом, прикупљањем и анализирањем редовних школских извештаја у сарадњи са осталим надлежним институцијама, прати спровођење програма превенције, заштите и сузбијања дискриминације и примену Протокола о превенцији и поступању у случајевима дискриминације.

Уколико се у установи дешавају и понављају дискриминаторни поступци, на које се не реагује у складу са Законом о основама система образовања и васпитања, обавеза државе је да по сазнању, путем својих институција - **просветних инспектора и просветних саветника**, врши контролу установе у смислу примене закона и других аката и утврди да ли је установа предузела мере да идентификује дискриминаторно понашање, спречи даље вршење дискриминације и утврди евентуалну одговорност запослених.

У току редовних контрола а и по пријави, **просветни инспектори** утврђују, пре свега, да ли је школа створила услове за остваривање заштите деце/ученика, запослених и родитеља од дискриминације и да ли су антидискриминаторне норме уграђене у правна акта установе, те да ли се приликом споровођења различитих процедура и активности ове антидискриминаторне норме примењују. Уколико се утврди да постоји неки облик дискриминаторног понашања или поступања, просветни инспектор налаже мере за њихово отклањање.

Просветни саветници, у циљу квалитетнијег обављања образовно-васпитног рада остварују непосредан увид у рад установе, наставника, васпитача, стручног сарадника и директора, прате образовни процес, анализирају активности у установи, саветују и пружају стручну помоћ установи (разговором, препоруком,

консултацијама) у обезбеђивању заштите деце/ученика и запослених од дискриминације у установи. Уколико се утврди да постоји неки облик дискриминаторног понашања или поступања, просветни саветник предлаже установи предузимање неопходних мера за отклањање неправилности и недостатака у образовном процесу и унапређивање образовно-васпитног рада и рокове за њихово извршавање.

Водич за просветне инспекторе и просветне саветнике у поступку спровођења антидискриминаторних мера

Предлог вршења контроле

Просветни инспектори и просветни саветници утврђују да ли је установа створила услове за остваривање заштите деце/ученика, запослених, родитеља од дискриминације и да ли у случају појаве дискриминаторног понашања предузима одговарајуће мере.

Просветни инспектори и просветни саветници контролишу следеће елементе и области:

Како је установа:

- ✓ Уредила начине заштите деце/ученика и запослених од дискриминације (чл. 47. Закона); те како је одредила улоге, задатке и одговорности у установи
- ✓ Да ли је статутом или неким другим актом регулисан начин рада и доношења одлука тима за заштиту од дискриминације.
- ✓ Да ли је формиран тим за заштиту од дискриминације (ако није на који начин је установа то питање уредила, ко је задужен..).
- ✓ Да ли је формиран стручни тим за инклузивно образовање.

Школски програм

- ✓ Да ли је школским програмом разрађен програм за заштиту од дискриминације.
- ✓ Да ли је установа дефинисала активности, поступке и ситуације којима се угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица.
- ✓ Да ли постоји део програма који се односи на начин остваривања додатне подршке у образовању и васпитању за: децу/ученике са сметњама у развоју, инвалидитеом, болести ученика, децу/ученика којима српски није матерњи и других разлога.
- ✓ Како установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека.

Годишњи план рада

- ✓ План активности тима за заштиту од дискриминације и стручног тима за инклузивно образовање
- ✓ Да ли је оно што је планирано и остварено?

Правила понашања

- ✓ Да ли је установа донела правила понашања.
- ✓ Да ли постоји правило које се односи на забрану дискриминације

Правилник о дисциплинској и материјалној одговорности запослених

- ✓ Да ли постоји део који се односи на забрану дискриминације.

Правилник о васпитно-дисциплинској одговорности деце/ученика

- ✓ Да ли је установа донела правилник о васпитно-дисциплинској одговорности деце/ученика
- ✓ Постоји ли део који се односи на забрану дискриминације.

Избор уџбеника

- ✓ Да ли се у школи у процесу избора уџбеника расправљано о посебним **уџбеницима** за децу/ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом у складу са њиховим потребама.

Докази: Записници са састанака стручних веће за области предмета, да ли су разматрали и да ли је образложен предлог; да ли је предлог разматрао савет родитеља; да ли је ученички парламент дао мишљење и да ли је наставничко веће донело одлуку.

- ✓ Да ли је школа предузела даље кораке у циљу решавање овог проблема а затим - шта је школа конкретно урадила, коме се обратила и да ли је набавила потребна средства

Спровођење превентивних активности

- ✓ Утврдити да ли је установа поседује документацију, доказе да је у оквиру превентивних активности упознала децу/ученике, наставнике, запослене и родитеље о њиховим правима и обавезама, о забрани дискриминације и забрани насиља, злостављања и занемаривања

Докази: план активности на превенцији дискриминације; извештај о спроведеним активностима; записници са састанака.

Упис деце/ученика у основну школу

- ✓ Колико је деце/ученика уписано у складу са чланом 98. став 3-7. Закона (упис ученика из осетљивих друштвених група, без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације);
- ✓ Списак деце/ученика за које је у поступку испитивања, школа утврдила потребу за доношењем индивидуалног образовног плана или додатном подршком за образовање.
- ✓ Да ли је школа, уколико додатна подршка захтева финансијска средства, прибавила мишљење интересорне комисије и упутила писмени захтев оснивачу, ради обезбеђивања финансијске подршке.

Редовна школа која има одељења за образовање ученика са сметњама у развоју

Било би неопходно да се у случајевима постојања поменутих одељења утврди:

- ✓ Списак деце/ученика уписан у ова одељења и по ком су основу уписани
Доказ: (за старију категоризација или за оне од 2010/11. школске године) мишљење интересорна комисија за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке детету и ученику (у даљем тексту: ИРК) и сагласност родитеља.
- ✓ Записници и извештај о раду и активностима стручног тим за инклузивно образовање
- ✓ Документација тима за појединачно дете/ученика;
  - да ли је израђен педагошки профил;
  - да ли су спроведене мере индивидуализације;
  - да ли је донет индивидуални образовни план (у даљем тексту: ИОП);
  - да ли је вршено вредновање ИОП-а у складу са чланом 77. Закона
Докази: записници (у првој години уписа у установу, ИОП се доноси и вреднује тромесечно, а у свакој наредној години два пута у току радне, односно школске године).
  - да ли се школа обратила Министарству, школској управи у вези праћења спровођење ИОП-а (спровођење ИОП-а прати Министарство, у складу са законом).

Прелазак из специјалног у редовно одељење

- ✓ Извештај о праћењу, одлука, педагошки профил за ученика, ИОП, сагласност родитеља.

Прелазак из редовног у специјалног одељење

- ✓ Образложење, мишљење ИРК, педагошки профил за ученика, ИОП, одлуке, мишљење и сагласност родитеља

Закључци и препоруке

И на самом крају, у циљу спровођења активности на спречавању дискриминације у образовно-васпитним установама и свеобухватне и квалитетне заштите деце/ученика од дискриминације, неопходно је:

- ✓ редовно обавештавати и информисати запослене, родитеље и децу/ученике о проблемима дискриминације и подстицати их да реагују и пријављују дискриминацију
- ✓ промовисати и реализовати моделе ненасилне комуникације, међусобне толеранције и уважавања, организовањем трибина, родитељских састанака, часова одељењске заједнице, рад ученичког парламента, ученичких приредби, објавама на огласној табли образовно-васпитних установа или на други примерен начин.
- ✓ у све активности везане уз спречавање дискриминације у образовно-васпитним установама неопходно је укључити децу/ученике, родитеље/старатеље, запослене и остале стручне особе као активне партнере, како би се дугорочно промовисали принципи неговања антидискриминативне културе као предуслова квалитетног и сигурног одрастања деце.
- ✓ заједнички рад свих надлежних институција и тела јер препуштање терета одговорности и деловања само једном учеснику (нпр. само школи или само родитељима) неће дати очекиване резултате, нити ће допринети смањивању дискриминације над и међу децом, запосленима у образовно-васпитним установама и родитељима у систему образовања на свим нивоима.

**Листа питања за праћење примене антидискриминаторних мера и
неговање културе различитости у установи**

Школа _____

Место/град/општина _____

Школаска управа _____

1. Колико је укупно уписано ученика ове школске године?

_____ , девојчица _____ , дечака _____

2. Која документа школа тражи приликом уписа ученика?

а) Извод из матичне књиге рођених

б) Доказ о лекарском прегледу

ц) Уверење о завршеном предшколском програму

д) Остало _____

3. Колико је ове школске године уписано деце из „осетљивих друштвених група“?

а) Припадника етничких/националних мањин

_____ , девојчица _____ , дечака _____

б) Припадника верских мањина (уколико се разликује од горенаведеног)

_____

ц) Деце са сметњама у развоју и инвалидитетом _____ , девојчица _____ , дечака _____

д) Деце из сиромашних породица, деце из руралних средина, деце путника

_____ , девојчица _____ , дечака _____

е) Остало

_____
_____

4. Да ли има уписаних ученика из осетљивих друштвених група који не поседују никакву документацију и уколико је то случај, на који начин се тај проблем решава?

---

5. Колико има уписаних ученика без потпуне документације, која документа најчешће недостају?

---

6. Да ли постоји сарадња установе са институцијама, односно организацијама и појединцима за подршку породицама којима је потребна помоћ у прикупљању неопходне документације и које су то институције/организације? Колико је таквих случаја било у овој шкоолској години?

а) Центар за социјални рад

б) Дом здравља

ц) Педагошки асистент

д) Предшколска установа

е) Локална самоуправа

ф) Друге специјализоване установе (нпр. за помоћ слепима итд.)

г) Остало _____

7. Колико укупно у школи има ученика којима је потребна додатна подршка:

а. Ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом

б. Ученика из социјално нестимулативних средина

ц. Ученика са специфичним тешкоћама у учењу

д. Даровитих ученика

---

8. Колико је ученика из ваше школе до сада упућено на интерресорну комисију? Који разлог се најчешће наводи у захтеву за покретање поступка?

---

9. За колико ученика постоји израђен педагошки профил?

---

10. Колико има ИОП-а?

---

11. Колико има ИОП-а са прилагођеним начином рада и условима у којима се изводи образовно-васпитни рад (ИОП 1)?

---

12. Колико има ИОП-а са прилагођеним и измењеним садржајем образовно-васпитног рада, исхода и стандарда постигнућа (ИОП 2)?

---

13. Да ли постоји ИОП са обogaћеним и проширеним садржајем за дете и ученика са изузетним способностима(ИОП 3)?

---

14. Да ли је објекат прилагођен потребама ученике и запослених са инвалидитетом (инвалидитетом који се односи на физичке и сензорне сметње или тешкоће у интелектуалном функционисању)? Уколико није, на који начин се превазилазе препреке?

---

15. Да ли постоји потреба за ангажовањем педагошког асистента у установи?

---

16. Да ли је у установи ангажован педагошки асистент?

---

17. Да ли постоји потреба за ангажовањем личног пратиоца? Колико захтева постоји и за које ученике?

---

18. Колико ученика је пребачено из школа/одељења за децу са сметњама у развоју?
Колико деце је послато у школу /одељење за децу са сметњама у развоју?

а. На основу којих критеријума?

б. Каква документација постоји о томе?

---

19. Да ли постоје посебна одељења која чине само припадници одређене групе (поред одељења која се образују за припаднике мањинских народа)?

---

20. Колико ученика похађа наставу на језику који им није матерњи језик?

---

21. Какав је општи успех тих ученика у односу на општи успех осталих ученика у одељењу/школи?

---

22. Да ли је и на који начин школа организовала активности подршке за ученике којима званични језик није матерњи?

---

23. На који начин се у установи доносе и утврђују правила понашања? Ко све учествује у доношењу правила?

---

24. Да ли постоји конкретно правило/правила које/а се директно односе на забрану дискриминације, ако да, наведите која су то правила и на кога се она односе?

---

25. Да ли се у установи води евиденција о кршењу правила понашања?

Изрицање васпитних мера	Припадници опште популације	Припадници осетљивих друштвених група
Васпитно – дисциплинских поступци који су вођени		
Васпитно- дисциплинске мере које су изречене		

26. У колико случајева су припадници осетљивих група били:

а. Виновници насиља? _____

б. Жртве насиља? _____

27. Да ли је било случајева повреде члана 44. Закона о основама система образовања и васпитања који се односи на дискриминацију?

Како је поступила школа?

---

28. Да ли је било случајева повреде члана 45. Закона о основама система образовања и васпитања који се односи на насиље?

Како је поступила школа?

---

29. Да ли се повреде горе наведених чланова могу окарактерисати као инцидентне или систематске појаве?

---

30. Колико пута у току школске године се састаје Тим за заштиту од насиља? У којим ситуацијама?

---

31. Колико пута је у току школске године је Тим за заштиту од насиља интервенисао?

---

32. У којим документима школе се планира промовисање и неговање културе припадника мањинских заједница?

---

33. На који начин се подстиче самопоуздање деце из осетљивих група (ромске деце, деце са села или деце путника, деце слабијег имовног стања, деце са сметњама у развоју и инвалидитетом)?

---

34. На који начин се у школи планира и обезбеђује да деца из осетљивих група буду укључена у вршњачку групу?

---

35. Колико је ученика из осетљивих група укључено у ваннаставне активности и које?

---

36. Која документација прати процес оцењивања ученика?

---

37. Колико има неоцењених ученика? _____

а. Који су разлози?

б. Шта је школа предузела?

---

38. Колико има исписаних ученика и који су разлози исписивања?

---

39. Колико има ученика који из непознатих разлога дуже изостају из школе и шта је школа учинила тим поводом?

---

40. Да ли су ученици, родитељи, старатељи и наставници, као и припадници осетљивих група, укључени у рад органа управљања установе, стучних органа и тимова за планирање и реализацију стратешких докумената установе?

---

41. Да ли су и на који начин ученици упознати са својим правима?

---

42. На који начин ученици партиципирају у раду и планирању живота у установи?

---

43. Како бисте ви дефинисали дискриминацију у образовању?

---

44. На који начин су ученици, запослени (наставно и ваннаставно особље) и родитељи упознати са појмом, облицима и забраном дискриминације?

---

45. Да ли су запослени упознати са Законом о заштити података о личности?

---

46. Да ли је у школи реализована обука о дискриминацији? _____

а. Која обука?

б. Ко је присуствовао обуци (наставно/ваннаставно особље)?

в. Да ли се у школи води евиденција о реализованим обукама?

---

47. Које активне мере школа спроводи за заштиту од дискриминације?

---

48. Да ли се у школи подстиче родна равноправност и превазилажење традиционалних родних стереотипа, на који начин?

---

49. Да ли у близини школе или у школском дворишту постоје натписи који вређају припаднике других националности, вероисповести, сексуалне оријантације или истичу разлике по неком другом личном својству?

---

50. Како установа реагује на такве натписе? Шта је установа конкретно предузела у таквом случају?

---

51. Да ли међу ученицима примећујете међусобна задиркивања, подсмевања или провоцирања по питању неких личних својстава?

---

52. Да ли је у школи успостављен механизам анонимне пријаве дискриминације?

---

53. Да ли је било притужби од стране ученика на недолично понашање других ученика или запослених у установи:

- коришћење погрдних имена, надимака
- коришћење стереотипа и вређање,
- исмевање због постигнућа ученика у образовању
- подсмевање због физичког изгледа, социјалног порекла, рода, пола или сексуалне оријантације
- физичко узнемиравање

- електронско насиље

54. Колико је било пријава до сада, коме су упућене и који кораци су предузети како би се спречило такво понашање ученика или запослених?

Напомене:

